

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ХИЖИХ ТА УНГУЛЯТ У БЕРНСЬКИХ СПИСКАХ

Загальні зауваження

Ряд хижих (Caniformes) та надряд унгулят (ряди Delphiniformes, Equiformes та Cerviformes) об'єднують найкрупніших ссавців нашої фауни, які формують макротеріофауністичні угруповання. Висока вразливість цих груп є очевидною (див. описи відповідних рядів). Виступаючи в ролі «мисливських звірів» та промислової фауни, вони зазнають найбільшого антропогенного впливу і потребують регламентації або заборони їх добування (Загороднюк, 2000). Більшість видів унгулят вже включені у додатки до Бернської конвенції: всі китоподібні — до додатку 2, всі копитні — до додатку 3 (Конвенція 1998)⁸⁰. Охоронні категорії хижих ссавців більш різноманітні (див. також: ЧКУ 1994), і статус деяких видів необхідно уточнювати. Найголовнішою нашою пропозицією до існуючих охоронних списків є надання охоронного статусу виду *Vulpes corsac*, який представляє степове фауністичне ядро і є одним з найрідкісніших ссавців фауни України і Європи загалом.

Лис-корсак — *Vulpes corsac*

Таксономія. Повна наукова назва виду: *Vulpes corsac* Linne, 1768. Один із 11 видів роду (Россолимо 1987), один з двох видів роду у фауні України (Загороднюк 1998). Інформація про наявність виду у складі фауни України дотепер залишалась вкрай непевною. Практично у всіх зведеннях щодо теріофауни України (Шарлемань 1920; Сокур 1960; Корнеєв 1965) вид не згадують взагалі. У пізніших оглядових працях, які враховували і особисті повідомлення зоологів і мисливців Луганщини, вид наводиться як вкрай рідкісний для України (Крижанівський та Ємельянов 1984; Загороднюк, 1998⁸¹; Загороднюк та ін. 1998).

⁸⁰ Ми принципово не згодні з охоронним статусом всіх цервід, вкл. адвентивні види.

⁸¹ У цьому огляді вид наводиться як такий, що, ймовірно, зник: «*V. corsac* (†?)».

Біологічна характеристика. Загалом один з найменш вивчених видів ссавців фауни України, про особливості біології якого свідчать лише кілька окремих фактів його спостереження в околицях заповідного масиву «Стрілецький степ» на Луганщині (Боровик 1999). За морфологічними особливостями подібний до дрібних блідо забарвлених *Vulpes vulpes*⁸². Гін відбувається в лютому, цуценята вперше з'являються на поверхні на початку травня, одночасно з появою молодих бабаків, які становлять основу живлення корсаків аж до вересня. Певний зв'язок з поселеннями бабаків полягає і в тому, що корсак використовує постійні нори бабаків для свого житла. Лімітуючим фактором у поширенні цього хижака є висота і щільність снігового покриву. Оптимальні умови існування корсак знаходить не на заповідних ділянках з густим травостоєм і чагарниками (площа яких постійно збільшується в зв'язку з косінням степу та відсутністю крупних траводів), а на плакорних ділянках ковилового степу, пасовищах помірної стадії збою, виходах третинних пісковиків тощо. Всі достовірні знахідки в Україні відносяться до охоронної зони заповідного масиву «Стрілецький степ»⁸³, що на самому сході України. Як і в випадку інших видів степових ссавців, ареал корсака скорочується (Загороднюк 1999). В історичні часи цей вид водився в Криму (Барышников 1982; Дулицкий, Товпинец 1987), зараз основний ареал корсака простягається на схід від Дону (Бобринский та ін. 1965).

Оцінка стану популяцій. Один з найрідкісніших видів хижих України. З 1986 року в охоронній зоні «Стрілецького степу» регулярно реєстрували дві пари корсака, в 1995, 1998 та 1999 рр. зареєстровано виводки чисельністю 5, 5 та 6 особин, відповідно (Боровик 1999). За результатами опитування мисливців з населених пунктів району розташування заповідного масиву «Стрілецький степ», за останні 10 років здобуто дві особини (1987/88 та 1998 рр.). Наявні дані свідчать про існування відносно стабільної популяції корсака в околицях Стрілецького степу чисельністю 10–25 особин.

Заходи охорони. Основну загрозу для виду становлять скорочення придатних для існування виду ділянок, що викликано зменшенням пасовищного навантаження в результаті скорочення поголів'я свійських тварин. Корсака рекомендовано включити до нового видання Червоної книги України, надавши йому 1 охоронну категорію (Загороднюк та ін. 1998; за новими стандартами IUCN 1994 — категорію CR: критично загрозливий за критерієм вкрай низької загальної чисельності в Україні). Як дуже рідкісний локально поши-

⁸² За результатами проведеного нами опитування (1996–1999) мисливці звичайно не здобувають корсака через низькі товарні якості його хутра.

⁸³ Відомий ареал корсака в Україні подібний до ареалу *Sicista severtzovi* (див. вище).

рених в Україні і Європі загалом вид хижих ссавців, рекомендуємо включити корсака у додаток 2 до Бернської конвенції.

Цитована література

- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). — Київ: Мінекобезпеки України, 1998. — 76 с.
- Барышников Г. Ф. Отряд Carnivora Bowdich, 1821 — Хищные // Каталог Млекопитающих СССР (плиоцен–современность) / Под ред. И. М. Громова и Г. И. Барановой. — Ленинград: Наука, 1981. — С. 236–292.
- Бобринский Н. А., Кузнецов Б. А., Кузякин А. П. Определитель млекопитающих СССР. — Москва: Просвещение, 1965. — 383 с.
- Боровик Е. Н. Корсак *Vulpes corsac* (Carnivora, Canidae) на территории Украины // Вестник зоологии. — 2002. — Том 36, № 2. — С. 95–96.
- Дулицкий А. И., Товтинец Н. Н. Аннотированный список млекопитающих Крыма // Памяти профессора Александра Александровича Браунера (1857–1941). — Одесса: Музейный фонд им. А. А. Браунера; Астропринт, 1997. — С. 92–100.
- Загороднюк І. В. Вищі таксони ссавців у сучасній фауні України: склад, номенклатура та видове багатство // Доповіді НАН України. — 1998. — N 4. — С. 180–186.
- Загороднюк І. В. Степове фауністичне ядро Східної Європи: його структура та перспективи збереження // Доповіді НАН України. — 1999. — № 5. — С. 203–210.
- Загороднюк І. В. Систематичне положення таксону як критерій його вразливості // Доповіді НАН України. — 2000 (у друці).
- Загороднюк І., Жила С., Покинъчереда В. Теріологічна школа-семинар «Ссавці у Червоній книзі» // Вестник зоологии. — 1998. — 32, № 5-6. — С. 149–150.
- Корнєєв О. П. Визначник звірів УРСР. Видання друге. — Київ: Рад. школа, 1965. — 236 с.
- Крыжановский В. И., Емельянов И. Г. Класс млекопитающие // В. А. Топачевский (ред.). Природа Украинской ССР. Животный мир. — Киев: Наук. думка, 1985. — С. 197–234.
- Россолимо О. Л. Отряд Carnivora Bowdich, 1821 — Хищные // Павлинов И. Я., Россолимо О. Л. Систематика млекопитающих СССР. — Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1987. — С. 49–90. — (Сб. тр. Зоол. музея МГУ; Т. 25).
- Сокур І. Т. Ссавці фауни України та їх господарське значення. — Київ: Держучпедвид., 1960. — 211 с.
- [ЧКУ]. Червона книга України. Тваринний світ / Під ред. М. М. Щербака. — Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1994. — 464 с.
- IUCN Red List Categories prepared by IUCN Species Survival Commission. — Gland: The World Conservation Union, 1994. — 21 p.

Є. Боровик та І. Загороднюк